

حقوق محیط زیست

Environmental law

فهرست

مقدمه

تاریخچه

فصل اول : تعاریف

- محیط زیست
- زیست بوم (اکوسیستم)
- بوم شناسی (اکولوژی)
- علم محیط زیست
- زیست کره (بیوسفر)
- حقوق محیط زیست
- حقوق بین الملل محیط زیست
- منابع حقوق محیط زیست
- منابع ملی
- منابع بین المللی

فصل دوم : اصول و مفاهیم حقوق محیط زیست

- اصول
- اصول حقوق محیط زیست
- اصل حاکمیت
- اصل همکاری
- اصل محافظت از محیط زیست

- اصل اطلاع رسانی
- اصل پیشگیری
- اصل پرداخت توسط آلوده ساز
- اصل مسئولیت مشترک اما متفاوت

• مفاهیم

- میراث مشترک بشریت
- مفهوم حقوق نسل های آینده
- مفهوم توسعه پایدار

فصل سوم : عوامل و نتایج تخریب محیط زیست

- عوامل تخریب محیط زیست
  - آلودگی چیست
  - آلودگی ها : هوا ، خاک ، آب
  - ریزگردها
- نتایج تخریب محیط زیست
  - تغییرات آب و هوایی (اقلیمی)
  - زمینه ها و اثرات تغییرات آب و هوایی
  - گرم شدن کره زمین

فصل چهارم : محیط زیست و مسوولیت نسبت به حفاظت آن

- مسوولیت عام نسبت به حفاظت از محیط زیست
- مسوولیت بین المللی دولت ها نسبت به حفاظت از محیط زیست
- عناصر تشکیل دهنده مسوولیت بین المللی دولتها

- مسوولیت ناشی از اعمال منع نشده در محیط زیست
  - مسوولیت ناشی از خسارت های وارده توسط اشخاص خصوصی
  - لزوم جبران کامل خسارت به محیط زیست
- ## فصل پنجم : مراجع قانونی حقوق محیط زیست

- مراجع داخلی قانونی
- سازمان حفاظت محیط زیست
- وزارت نیرو
- سازمان امور اراضی (جهاد کشاورزی)
- سازمان جنگل ها و مراتع و آبخیزداری کشور
- اداره کل محیط زیست و توسعه پایدار شهرداری تهران
- سازمان بنادر و دریانوردی
- نمونه هایی از رویه قضایی محیط زیستی
- مراجع بین المللی
- دیوان بین المللی دریاها
- دیوان بین المللی دادگستری
- قضایایی مرتبط با محیط زیست از دیوان بین الملل دادگستری

مقدمه

حقوق محیط زیست شاخه‌ای نوین از علم حقوق است که به تنظیم رابطه انسان با محیط زیست می‌پردازد. این حوزه با هدف پیشگیری از تخریب طبیعت، کنترل آلودگی‌ها و جبران خسارات زیست‌محیطی شکل گرفته و در پاسخ به چالش‌های جهانی مانند تغییرات اقلیمی، نابودی تنوع زیستی و آلودگی‌های گسترده، اهمیت روزافزونی یافته است.

تاریخچه حقوق محیط زیست در جهان

حقوق محیط زیست در پاسخ به بحران‌های زیست‌محیطی پس از جنگ‌ها و توسعه صنعتی شکل گرفت. از قرن بیستم با تدوین معاهدات بین‌المللی در زمینه‌هایی مانند آلودگی، منابع طبیعی و گونه‌های در حال انقراض گسترش یافت. کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲ نقطه عطفی بود که محیط زیست سالم را به عنوان یکی از حقوق بشر به رسمیت شناخت. پس از آن، اسناد مهمی مانند منشور جهانی طبیعت، پروتکل کیوتو و اجلاس ریو+۲۰ بر توسعه پایدار و مقابله با تغییرات اقلیمی تأکید کردند.

فصل اول

تعاريف

محیط زیست

محیط زیست مفهومی گسترده است که شامل تمام عناصر طبیعی، اجتماعی و فرهنگی پیرامون انسان و دیگر موجودات زنده می شود. این محیط نه تنها فضای فیزیکی مانند هوا، آب، خاک و نور را در بر می گیرد، بلکه شرایط اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر زندگی انسان ها را نیز شامل می شود. **محیط زیست یک واحد منسجم اما متنوع است که از زیست بوم های مختلف مانند جنگل ها، بیابان ها و مراتع تشکیل شده و اجزای آن با یکدیگر در تعامل اند.**

زیست بوم (اکوسیستم)

برای درک مفهوم زیست بوم، ابتدا باید سطوح مختلف حیات را شناخت:

- فرد (مثل یک خرس)
- جمعیت (گروهی از یک گونه)
- جامعه (گونه‌های مختلف در یک منطقه)
- و در نهایت زیست بوم که شامل همه موجودات زنده و عناصر غیرزنده در تعامل با یکدیگر است.

علم محیط زیست

اکولوژی علمی است که به بررسی روابط میان موجودات زنده و محیط زیست آنها می‌پردازد و به ما کمک می‌کند تا درک بهتری از نحوه عملکرد طبیعت داشته باشیم. این علم شامل مطالعه توزیع، فراوانی، ساختار و عملکرد اکوسیستم‌هاست.

علم محیط زیست، دانشی گسترده‌تر و میان‌رشته‌ای است که از علومی مانند زیست‌شناسی، زمین‌شناسی، شیمی، فیزیک و انسان‌شناسی بهره می‌گیرد.

هدف آن شناخت محیط طبیعی، اجتماعی و مصنوعی و ارائه راه‌حلی برای مشکلات زیست‌محیطی است.

در حالی که اکولوژی بر روابط زیستی تمرکز دارد، علم محیط زیست به بررسی همه‌جانبه محیط زندگی انسان و جایگاه او در آن می‌پردازد.

حقوق محیط زیست

حقوق محیط زیست مجموعه‌ای از قوانین و مقررات است که با هدف حفاظت از محیط زیست، نوع و کیفیت رابطه انسان با طبیعت را سامان می‌دهد. این حقوق با اعمال محدودیت‌هایی بر رفتارهای انسانی، از تخریب و آسیب به محیط جلوگیری می‌کند.

فصل دوم

اصول و مفاهیم حقوق محیط زیست

اصول

اصول حقوق محیط زیست

اصول حقوق محیط زیست، مفاهیم بنیادینی هستند که نقش راهبردی در قانون گذاری، اجرا و تفسیر قواعد حقوقی ایفا می کنند. این اصول شکاف های موجود در حقوق موضوعه را پر کرده و در قوانین اساسی و مقررات داخلی نیز نمود دارند.

منابع شکل گیری این اصول شامل تهدیدهای زیست محیطی، توسعه علمی و فناوری، منافع اقتصادی، فشار نهادهای مدنی، پژوهش های علمی و مذاکرات دیپلماتیک است.

مفاهيم

مفهوم حقوق نسل های آینده

مفهوم "حقوق نسل های آینده" بر پایه عدالت بین نسلی تأکید دارد و از نسل کنونی می خواهد که با استفاده منطقی از منابع طبیعی، محیط زیست را برای آیندگان حفظ کند. *این اصل از کنفرانس استکهلم وارد حقوق بین الملل محیط زیست شد و بر وابستگی همه نسل ها به شرایط زیست محیطی و تأثیرگذاری انسان بر آن تأکید دارد.* نسل حاضر موظف است از تخریب برگشت ناپذیر محیط زیست جلوگیری کرده و پیشرفت های کنونی را بدون آسیب به طبیعت به نسل های بعدی منتقل کند.

این حقوق با توسعه پایدار پیوند دارد و شامل سه مصداق اصلی است:

- حفاظت از منابع طبیعی،
- جلوگیری از آسیب های غیرقابل جبران،
- صیانت از میراث فرهنگی و طبیعی برای آینده.

فصل سوم

عوامل و نتایج تخریب محیط زیست

عواملى

آلودگی ها

آلودگی هر گونه تغییر در ویژگی های اجزای تشکیل دهنده یک ماده می باشد به گونه ای که

استفاده از آن را به طور کلی ناممکن سازد یا بر اثر استفاده از آن، آسیب هایی به صورت مستقیم یا

غیر مستقیم متوجه استفاده کننده شود.

نتائج

زمینه ها و اثرات تغییرات آب و هوایی

- تغییرات اقلیمی و گرمایش زمین از بحران‌های نوظهور محیط زیستی‌اند.
- گرمایش جهانی یکی از عوامل تغییرات اقلیمی است.
- دلایل انسانی شامل آلودگی، مصرف بالا و بهره‌برداری بی‌رویه از منابع طبیعی.
- گازهای گلخانه‌ای عامل اصلی بی‌ثباتی اقلیم و تخریب محیط زیست‌اند.
- آثار آن شامل مهاجرت، فقر، درگیری، تخریب زیرساخت‌ها و مرگ‌ومیر گسترده.
- کشورهای آسیب‌پذیر بیشتر در معرض خطرند؛ راهکار مؤثر جهانی هنوز وجود ندارد.

فصل چهارم

محیط زیست و مسوولیت نسبت به حفاظت آن

مسئولیت عام نسبت به حفاظت از محیط زیست

همه افراد، صرف نظر از جایگاه یا تابعیت، در قبال حفظ محیط زیست مسئول اند و نباید این مسئولیت را به دیگران واگذار کنند. **شهروندان نقش اصلی را در حفاظت از محیط زیست دارند و نباید تنها دولت را مقصر بحران های زیست محیطی دانست.**

* با این حال، دولت نیز باید با اولویت دادن به مسائل زیست محیطی، بودجه گذاری مناسب و استفاده از مدیران متخصص، نقش خود را ایفا کند.

هر فرد می تواند با اقداماتی مانند: تفکیک زباله، مدیریت مصرف آب و کاهش مصرف گوشت، در بهبود وضعیت محیط زیست مؤثر باشد. مسئولیت حفاظت از محیط زیست بر عهده همه انسان ها، شرکت ها، نهادهای تولیدی، سازمان های بین المللی و دولت ها است.

فصل پنجم

مراجع قانونی حقوق محیط زیست

سازمان جنگل‌ها و مراتع و آبخیزداری کشور

حفاظت، احیا، توسعه و بهره‌برداری اصولی از منابع طبیعی کشور (جنگل‌ها، مراتع، اراضی ساحلی و حوزه‌های آبخیز) با رویکرد علمی و پایدار برای حفظ آب و خاک.

مهم‌ترین وظایف:

- تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه منابع طبیعی در چارچوب توسعه پایدار
- حفاظت و بهره‌برداری اصولی از جنگل‌ها، مراتع، بیابان‌ها و حوزه‌های آبخیز
- تفکیک اراضی ملی از مستثنیات و تثبیت مالکیت دولت بر منابع طبیعی
- مطالعه و اجرای طرح‌های جامع آبخیزداری
- توسعه جنگل‌های دست‌کاشت، پارک‌های جنگلی، احیای مراتع و ترویج زراعت چوب با حفظ تنوع زیستی

تاکنون ۱۳ قانون و آیین‌نامه در زمینه جنگل‌ها و مراتع تصویب شده که آخرین آن مربوط به جرایم قانون حفاظت و بهره‌برداری مصوب سال ۱۳۲۲ است.

نمونه هایی از رویه قضایی محیط زیستی

در نظام حقوقی ایران، حفاظت از محیط زیست برعهده ضابطان قضایی، شهرداری ها و سازمان جنگل ها و مراتع است. مهم ترین نکات:

وظایف قانونی	قطع درختان	نمونه آرای قضایی
<ul style="list-style-type: none"> • ضابطان قضایی موظفاند متخلفان زیست محیطی را به مراجع قضایی معرفی کنند. • شهروندان نیز می توانند تخلفات را گزارش دهند.	<ul style="list-style-type: none"> • قطع درختان بدون مجوز شهرداری ممنوع است. • مجازات: جزای نقدی تا ۱۰ میلیون ریال برای هر درخت؛ در صورت قطع بیش از ۳۰ درخت، حبس تا ۳ سال.	<ul style="list-style-type: none"> • تخلیه نخاله ساختمانی: تهدید علیه بهداشت عمومی؛ جزای نقدی. • استفاده از سوخت مازوت در نیروگاه: آلودگی شدید هوا و خاک؛ یک سال حبس. • شکار پرنده حمایت شده هوبره: یک سال حبس + ۱۳۳ میلیون ریال خسارت.

منابع

- حقوق محیط زیست ، مولف دکتر مجتبی انصاریان ، استادیار دانشگاه پیام نور

- پورهاشمی، عباس، ارغند، بهاره، (۱۳۲۱) حقوق بین الملل محیط زیست، تهران: نشر دادگستر.

- رضوانی، محمد، (۱۳۲۷) آشنایی با مفاهیم محیط زیست، تهران: دانشگاه پیام نور

- ابراهیم گل، علیرضا، (۱۳۸۸) مسوولیت بین المللی دولت، تهران: شهردانش.

- حسن نها، صادق، (۱۳۷۷) آفرینش حیات، ج ۱، تهران: نشر دانشگاه ایران.

